

Дубинський І. Ю.,

*аспірант кафедри адміністративного, кримінального права та процесу
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова***ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЯК НАЙВАЖЛИВІШІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ****STATE FUNCTIONS AS THE MOST IMPORTANT DIRECTIONS
FOR THE NATIONAL DEVELOPMENT**

Досліджено функції держави в історичному розвитку. Доведено, що основні функції найбільше підпадають під зміни, які відбуваються у державі; похідні функції підпадають під більш потужний вплив усталених етнокультурних пластів життя суспільства, національних, територіальних особливостей, традицій, тому держава сучасного типу, що з'являється у результаті розвитку конкретного державно організованого суспільства, може в явній або прихованій формах зберігати й іноді розвивати деякі традиційні функції держави.

У контексті теорії держави і права проаналізовано функції держави і показано, що вони не є усталеним і незмінним феноменом, фундаментальним і застиглим у своєму розвитку, а залежно від конкретно-історичних умов елементи цих загальних функцій можуть набувати самостійного значення і ознак самостійності.

Досліджено державно-правові явища і процеси в концептуальних положеннях теорії держави і права з використанням методів класифікації функцій держави для їхнього подальшого упорядкування і зіставлення. Показано, що важливе значення для розуміння функцій держави має їхня класифікація, яка дозволяє не лише виявити спільні ознаки, а й скласти науково обґрунтовану думку про видову різноманітність функцій держави.

Доведено, що завдяки класифікації функцій держави з'являється можливість напрацювати практичні рекомендації стосовно головних напрямів діяльності держави не узагальнено і декларативно, а диференційовано щодо кожної окремої функції. Висвітлено, що класифікаційні критерії функцій держави дозволяють зараховувати різні функції держави до конкретного класу і групи.

Класифіковано найбільш поширені групи функцій держави: 1) поділ їх на зовнішні функції та внутрішні функції; 2) за критерієм важливості для держави виділяють головні і похідні (додаткові, або неосновні) функції держави; 3) за часовою тривалістю існування функцій держави розрізняємо на обов'язкові (постійні, безперервні) і тимчасові (непостійні, скороминущі); 4) залежно від того, в чийх соціальних інтересах виконуються функції держави їх розподіляють на загальносуспільні та групові (із захисту інтересів певного прошарку суспільства); 5) галузевий поділ функцій держави, тобто розподіл за сферами суспільного життя (економічний, соціальний, правозастосовний, екологічний та ін.)

Ключові слова: *функції держави, теорія держави і права, класифікація функцій держави, держави сучасного типу.*

The functions of the state in historical development are investigated. It is proved that the main functions fall into the changes that take place in the state; the derivative functions fall under the more powerful influence of the established ethnocultural strata of society's life, national, territorial peculiarities, traditions, etc, and therefore the state of the modern type, which appears in the results of the development of a specific state-organized society, can, in explicit or hidden forms, be preserved and sometimes to develop some traditional functions of the state. In the context of the theory of state and law, the functions of the state are analyzed and shown that they are not a stable and unalterable phenomenon, fundamental and frozen in its development, and depending on the specific historical conditions, the elements of these general functions may acquire independent significance and signs of independence.

The state-legal phenomena and processes in conceptual positions of the theory of state and law with the use of methods of classification of state functions for their further ordering and comparison are investigated. It is shown that their classification is important for understanding the functions of the state, which allows not only to reveal common features but also to formulate a scientifically grounded opinion about the variety of functions of the state.

It is proved that due to the classification of state functions, it is possible to work out practical recommendations regarding the main directions of state activity not generalized and declaratively, but differentiated with respect to each separate function.

It is highlighted that the classification criteria of state functions allow enumeration of different functions of the state to a particular class and group. The most common groups of state functions are classified: 1) their division into external functions and internal functions; 2) according to the criterion of importance for the state, the main and derivative (additional, or non-principal) functions of the state are distinguished; 3) in the time duration of the existence of the functions of the state distinguish between mandatory (permanent, continuous) and temporary (non-permanent, transitory); 4) depending on the social interests of which the functions of the state are performed, they are divided into general social groups and groups (for the protection of the interests of a certain stratum of society); 5) sectoral division of functions of the state, that is, the division of the social sphere (economic, social, law enforcement, environmental, etc.).

Key words: *functions of the state, theory of state and law, classification of functions of the state, state of the modern type.*

Поява різних нових функцій на певних етапах розвитку державності конкретних суспільств не має суворо визначеного причинно-наслідкового характеру, що не детерміновано новою сутністю і формою держави. Разом з тим така більш-менш причинна залежність все ж характеризує функції держави, які являють собою найважливіші напрями діяльності держави у визначальних галузях існування в економічній, політичній, соціальній та інших.

Основні функції найбільше підпадають під зміни, які відбуваються у державі. Інші ж функції піддаються під більш потужний вплив усталених етнокультурних пластів життя суспільства, національних, територіальних особливостей, традицій та ін., і тому новий тип держави, що з'являється у результатів розвитку конкретного державно організованого суспільства, може в явній або прихованій формах зберігати й іноді розвивати деякі традиційні функції держави.

Таким чином, у державності суспільства зберігається спадковість функцій, однак діє й механізм їхнього поновлення. Так, наприклад, на появу нових функцій держави впливають самоорганізаційні, суб'єктивні та синергетичні процеси, а не лише рівень залежності функцій від перетворень сутності та форм держави.

За теорією держави і права, функції не є чимось усталеним і незмінним феноменом, фундаментальним і застиглим у своєму розвитку. Залежно від конкретно-історичних умов елементи цих загальних функцій можуть набувати самостійного значення, набуваючи ознак самостійності. Наприклад, це можуть бути функції організації громадських робіт, забезпечення прав і свобод громадян у сучасних країнах з трансформаційною економікою, в яких відбувається перехід до правової держави, охорони природи, з відновлення екологічної рівноваги [2].

Все більш важливим стає виокремлення глобальних функцій держави, що характеризують діяльність сучасної держави в екологічній, демографічній, сировинній, космічній сферах, в галузях створення і використання ядерної, інформаційної технологій, в сферах захисту прав і свобод людини та в інших сучасних глобальних державних сферах діяльності.

Досліджуючи державно-правові явища і процеси, в концептуальних положеннях теорії держави і права використовуються методи класифікації функцій держави, з метою упорядкування та зіставлення різних державно-правових явищ і процесів. Ефективно використовується і метод класифікацій під час дослідження й функцій держави. Важливе значення для розуміння функцій держави має їхня класифікація, яка дозволяє не лише виявити спільні ознаки, а й скласти науково обґрунтовану думку про видову різноманітність функцій держави.

Також завдяки класифікації функцій держави з'являється можливість напрацювати практичні рекомендації стосовно головних напрямів діяльності держави не узагальнено і декларативно, а диференційовано щодо кожної окремої функції.

Класифікаційні критерії функцій держави дозволяють зараховувати різні функції держави до конкретного класу, групи. Виділяють, наприклад, такі класифікаційні критерії, як об'єкти і сфери державної діяльності; територіальний масштаб; способи державного впливу на суспільні відносини; міжнародна взаємодія держав; змістовне наповнення функцій [3, с. 38–42; 4, р. 283–322].

Таким чином, критеріями класифікації функцій держави є її основні елементи діяльності, зокрема, суб'єкти, об'єкти, способи і засоби діяльності, мета, завдання діяльності та ін. Класифікуючи функції держави, ми враховували певну умовність цього явища, оскільки діяльність держави має відносний характер, а різні напрями діяльності взаємопов'язані між собою, і саме тому ми не дотримувались догматичності й абсолютизації наведеного далі переліку функцій держави.

Найбільш поширеною класифікаційною групою функцій держави є поділ їх на зовнішні функції

та внутрішні функції. Кількість і точне найменування перших і других, їхнє наукове обґрунтування тривалий час залишається предметом наукових дискусій фахівців теорії держави і права.

У теорії держави і права наявні різні підходи до класифікації функцій держави. Це можна пояснити відсутністю підстав для оцінки функцій держави: критеріально бракує визначень об'єкта впливу чи меж поширення державної дії, сукупності властивостей функцій, визначення строку дії функцій держави, територіальних меж, цілей і завдань.

Нині практично неможливо виокремити якийсь один ключовий чи групу провідних критеріїв для класифікації функцій держави, оскільки критеріальність застосовують із різною метою, і тому не мають змоги робити їх взаємозамінними. За всієї складності проведення класифікації у теорії держави і права існують усталені підходи до класифікації функцій держави. Розглянемо їх докладніше.

По-перше, за критерієм важливості для держави виділяють головні і похідні (додаткові, або неосновні) функції держави. В теорії держави і права традиційно в покладено принцип соціально-політичного значення відповідно до напряму діяльності держави. Наприклад, головні функції трактують найбільш узагальнено стосовно важливості напрямів діяльності держави і реалізації стратегічних завдань і цілей держави – соціальна функція. Похідні функції держави підпорядковуються основним, наприклад, функція охорони здоров'я вважається складовою соціальної функції, тому що не відображають соціальне призначення держави. Такий класифікаційний підхід до функцій держави вважається досить дискусійним, однак у дослідженні автор буде у подальшому дотримуватися і його також.

У разі, коли похідні функції держави розглядаються як складові провідних, має місце така ситуація, що один з елементів поділу містить інший елемент того самого поділу, що спричинює порушення класифікаційного поділу, так як за теоретико-методологічними настановами елементи класифікації повинні виключати одне одного.

Якщо ж за умови визнання функцій держави як провідних напрямів діяльності похідні функції держави мають позбавлятися власної необхідної ознаки, оскільки згадане поняття охоплює не якийсь вид діяльності, а лише головний, і тому не можуть визначатися як функції допоміжного характеру. Під час складання характерологічної оцінки похідних функцій держави в реалізації основних функцій держави бере участь загальний механізм держави чи переважна більшість її структурних підрозділів, тоді як похідні функції втілюються спеціалізованими органами, організаціями та установами, що й визначає їх як функції державних органів.

По-друге, за часовою тривалістю існування функцій держави їх поділяють на обов'язкові (постійні, безперервні) і тимчасові (непостійні, скороминущі). Обов'язкові, або постійні, функції держава втілює протягом всього життєвого циклу її існування або з певного етапу розвитку. На певних історичних

етапах розвитку фіксуються деякі функції держави у початковому стані розвитку, такі як, наприклад, соціальна функція, що з'явилась достатньо давно, ще за часів античності, однак виконуватись почала лише в Новому часі, головне, що така діяльність держави існувала хоч і в зародковому стані.

Похідні функції з'явилися завдяки появи специфічних умов суспільного розвитку як реакція на вирішення певних нагальних завдань. І як результат, після їхнього виконання такі похідні функції припиняють своє існування, тобто життєвий цикл їх можна вважати короткостроковим, порівняно з обов'язковими функціями держави.

Розподіл на обов'язкові функції та похідні від них має певні вади, основна з яких це співвідношення між головними функціями і похідними. Так, наприклад, закон про воєнний стан можна вважати субфункцією, тому що проведення воєнної операції з боку України мало тимчасовий характер, однак ця похідна функція повністю підпорядковується функції забезпечення обороноздатності і захисту територіальної цілісності держави.

По-третє, залежно від того, в чиїх соціальних інтересах виконуються функції держави їх розподіляють на загальносуспільні та групові (із захисту інтересів певного прошарку суспільства).

Так, держава вирішує загальносоціальні питання і питання певної групи громадян. За теорією держави і права, держава перебирає на себе важливі для всього суспільства функції з оборони, захисту національних інтересів, охорону життя і здоров'я всіх громадян, загальноекономічні питання незалежно від типу економіки. Цим держава демонструє соціальну цінність і значимість державної організації громадян, рятує суспільство від вимирання, переводячи її в соціальну фазу розвитку, створюючи цивілізацію [6].

Отже, держава за концептуальними положеннями теорії держави і права спроможна захищати не лише інтереси певного прошарку суспільства (групи), а й бути загальносоціального значення. Під загальносоціальними призначенням держави розуміють узагальнені напрями діяльності держави. Як свідчить історичних розвиток цивілізації людства, нехтування або неналежна виконання загальносоціальних функцій держави призводило до дисфункції держави чи навіть до руйнування всієї державної системи.

По-четверте, концептуальним положенням у класифікації варто брати поділ галузевий поділ функцій держави, тобто розподіл за сферами суспільного життя: економічний, соціальний, правозастосовний, екологічний та ін. функції. Такий методологічний підхід у класифікації функцій держави має певний сенс, тому що дозволяє охопити широке коло впливу держави і надати чітке уявлення про різноманітність функцій держави за її видами.

Виокремлені завдяки такому підходу функції можна класифікувати й за іншими критеріями, наприклад за сферами політичної спрямованості – за територіальною ознакою.

По-п'яте, саме територіальний поділ покладено в основу розподілу функцій держави на внутріш-

ні і зовнішні. Внутрішні (національні) функції віддзеркалюють діяльність держави всередині країни, розкриваючи роль держави у житті суспільства. Це, наприклад, функції забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, політична, соціальна, економічна та ін. Зовнішні функції демонструють і розкривають діяльність держави за територіальними межами, забезпечуючи такі функції, як гарантування обороноздатності та територіальної цілісності країни, підтримка усталеного міжнародного права у різних сферах життя, взаємовигідна співпраця з усіма державами, інтеграція і входження до європейської та світової економіки.

Варто наголосити, що внутрішні і зовнішні функції держави не можуть і не повинні бути ідентичними і рівнозначними для всіх держав. Виникнення новітніх функцій і трансформація існуючих аргументується стратегічними напрямами діяльності держави, що орієнтовані на задоволення потреб конкретної держави на певному історичному етапі розвитку. Така ідентичність для кожної держави передбачає модернізацію, розширення / звуження напрямів дій держави як своєчасної та відповідної реакції на задоволення потреб суспільства чи ситуативно – у разі конфлікту інтересів чи розв'язання певних спорів, наприклад, міжнародна боротьба з тероризмом чи вирішення глобальних соціальних питань.

Отже, класифікаційними критеріями функцій держави є її основні елементи, а саме суб'єкти, об'єкти, способи і засоби діяльності держави, цілі і завдання такої діяльності та ін.

Основними суб'єктами діяльності є втілення узагальнених інтересів діяльності держави, її органів влади. Основними об'єктами діяльності держави є відповідні сфери діяльності. Наприклад, за Конституцією України до системи об'єктних функцій діяльності (внутрішніх і зовнішніх) належать такі [1]:

– політична функція держави: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1), «Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (ст. 5),

«Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» (ст. 6),

«Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України» (ст. 15),

«Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод

та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах» (ст. 36),

«Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцево-

го самоврядування» (ст. 39), а також статті 85, 102, 106 та інших.

Таким чином, основні об'єкти функцій Української держави не зводяться до формально-правових аспектів навіть конституційного рівня. На думку автора, головне – це змістовне наповнення таких функцій держави: залежно від того, яке суспільство і який тип держави дістануть остаточне закріплення, створюватимуться й утверджуватимуться система основних об'єктних функцій держави і встановлюватимуться пріоритети – обов'язкові функції держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Редакція від 30.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Баскаков А.Я., Туленков Н.В. *Методология научного исследования*. Киев : МАУП, 2004. 216 с.
3. Чухно А. Цивілізаційні та формаційні підходи й їхня роль в економічній теорії та суспільній практиці. *Економіка України*. 2001. № 6. С. 38–42.
4. Huntington S.P. The Change to Change: Modernization, Development, and Politics. *Comparative Politics*. 1971. Vol. 3, № 3. P. 283–322.
5. Білозьоров С.В., Власенко В.П., Горова О.Б., Завальний А.М., Заяць Н.В. та ін. *Теорія держави та права*; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
6. Мартинов А.Ю. *Історична соціологія (циклічна парадигма): монографія*. Національний університет внутрішніх справ, Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. Київ : Рада, 2014. 288 с.